

ALMAN SOSYAL AĞLARDA HUKUK UYGULAMASININ İYİLEŞTİRİLMESİ HAKKINDA KANUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Murat Volkan DÜLGER*
Akad. Rat a.Z. Dr. Mustafa Temmuz OĞLAKCIOĞLU**

Öz: Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanların interneti kullanım yöntemleri ve alanları hem gelişmiş ve hem de değişmiştir. Günümüzde haber alma, haber verme ve iletişim aracı olarak sosyal medya ağları kullanılmaktadır. Buna paralel olarak, hızla gelişen teknolojiye hukukun ayak uydurması ve bu zaman sürecinde teknolojiye yetiştirilmesi, bu bağlamda sorunlara çözüm arayarak kişilerin haklarını savunacağı bir yasal düzenin oluşturulması gerekmektedir. Bu gerekliliğe cevap veren ülkelerden biri de Almanya olmuştur. Bu durum interneti ilk kullanan ülkelerden biri olması ve hukuk sisteminin gelişmişliği göz önüne alındığında şaşırtıcı değildir. Konuya ilişkin birçok hukuki düzenlemenin yanında son olarak 1 Eylül 2017’de Alman Sosyal Ağlarda Hak Talepleri ve Yaptırımları Kanunu (Sosyal Ağlarda Yasa Uygulamasının İyileştirilmesi Kanunu)¹ kabul edilmiş ve 1 Ocak 2018’de yürürlüğe girmiştir.² Kanun, daha çok nefret suçlarına karşı bir yaptırım öngörmüş olsa da Alman Ceza Kanununda yer alan birçok suça (aşağıda detaylıca hangi suçların yasadışı içerik olarak tanımlandığı ele alınacaktır) da yer verilmiştir. Bu makalede toplam altı maddeden oluşan yeni kanunun düzenlemesinin hizmet ettiği amaç esas alınarak maddeler tek tek incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alman Ceza Kanunu, Sosyal Ağlar, Yasadışı İçerik, Nefret Suçları, Kişilik Haklarının İhlali.

AN ASSASSMENT ON THE LAW FOR THE IMROVEMENT OF LAW ENFORCEMENT IN SOCIAL NETWORKS IN GERMANY

Abstract: With the development of technology, people’s methods and fields of using internet have both improved and changed. Today, social media networks are used as a means of getting news, notifying and communicating. Parallel to this, it was necessary to establish a legal framework in order to keep up with the rapidly developing technological laws and to find solutions to the problems in order to educate technologists during this time. One of the countries that responded to this requirement was Germany. This is not surprising given that

* Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı (E-Posta: volkan.dulger@dulger.av.tr).

** Erlangen-Nürnberg Friedrich-Alexander-Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Üniversitesi, Ceza Hukuku, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Hukuk Felsefesi Kürsüsü (Prof. Dr. Hans Kudlich) (E-Posta: mustafa.oglakcioglu@fau.de)

Makalenin Gönderim Tarihi: 21.05.2018

Makalenin Kabul Tarihleri: 13.08.2018/17.08.2018

¹ Bundan sonra “Kanun” olarak adlandırılacaktır.

² Bkz. **Guggenberger**, NJW 2017, 2577; **Koreng**, GRUR-Prax 2017, 203; **Nolte**, ZUM 2017, 552; **Liesching**, ZUM 2017, 809.

it is one of the first countries to use the internet and the development of the legal system is taken into account. In addition to many legal regulations on the subject, the Law on Right to Claims and Sanctions (Law for the Improvement of Law Enforcement in Social Networks) was finally adopted by the German Social Network on September 1, 2017 and entered into force on 1 January 2018. Although the law foresees sanctions against hate crimes, many crimes from the German Criminal Code have been included (which crimes are defined as illegal content will be addressed in detail below). This article examines the articles one by one on the basis of the purpose served by the regulation of the new law, which consists of a total of six articles.

Keywords: German Criminal Code, Social Networks, Illegal Content, Hate Crimes, Infringement of Personality Rights.

Giriş

Sosyal ağların hayatımızın bir parçası olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. “We Are The Social” tarafından 2017 yılına ait internet ve sosyal medya kullanım oranlarına göre; 3.773 milyar kişi interneti kullanıyorken 2.789 milyar kişi sosyal medya kullanımı gerçekleştirmiştir. Yine aynı verilere göre Almanya’da 71.73 milyon kişi içerisinde 33 milyon kişinin sosyal medya kullanıldığı belirtilmiştir¹. Bu verilere bakıldığında Almanya, Avrupa’da ve dünyada internet ve sosyal ağ kullanıcı oranlarının çok yüksek olduğu ülkelerden biridir. Hal böyle olunca sanal alana ilişkin birçok hukuki koruma mekanizması geliştirilmiştir. Ancak bu Kanun ile ne internet kullanıcılarının ne de sosyal medya ağlarının tamamı bakımından bir koruma öngörülmüştür. Zira, artık genel içerikli kanunlardan çok; daha özel içerikli mevzuatların oluşturulması, gelişen teknolojiyle adeta bir zorunluluk haline gelmiştir.

Kanun, sosyal medya aracılığıyla kişilerin kişilik haklarının ihlali niteliğinde olabilecek belirli suçlar bakımından koruma mekanizması getirmektedir. Günümüzde, sosyal ağlar aracılığıyla kişilere hakaret edilmesi, iftira atılması, çocuk pornografisinin yayılması, terör örgütü propagandası yapılması vs. gibi birçok suçun işlenmesi kolaylaşmıştır. Özellikle, son zamanlarda sosyal medya aracılığıyla işlenen düşünce, renk veya köken (ırk), din, cinsiyet veya cinsellik gibi hassas konuların kullanılarak kişi hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesi nefret suçu niteliğinde olup demokratik toplum düzeninde bu tür içeriklerin varlığı kabul edilebilecek bir yaklaşım değildir.

Almanya’da 2017 yılı itibariyle nefret suçu sebebiyle şikayette bulunan kişi sayısının 500.000 kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Nefret suçlarıyla yeterince mücadele edilmemesi, toplumun barış içerisinde yaşamasına büyük bir tehdit oluşturur. Nefret söylemleri içeren verileri ve diğer sair suçlara ilişkin içeriklerden Youtube %90’ını, Facebook %39’unu, Twitter ise sadece %1’ini sildiği bilgisi ile yola çıkıldığında ne kadar çok korumasız bir yapılanmanın olduğu görülür.

¹ We Are The Social tarafından yayınlanan raporun tamamı için bkz. <https://www.slideshare.net/wearesocialsg/digital-in-2017-western-europe>

Hal böyle olunca yeni bir kanuni düzenlemeye gidilmesi de artık zorunluluk haline gelmiştir. Elbette ki devletin, sırf bu suçların oluşmasını önlemek amacıyla kişilerin bu tür sosyal medya ağlarına erişim özgürlüklerini engellemesi beklenen bir yaklaşım değildir. Ancak öyle etkili bir mekanizma kurulmalıdır ki bu suçların işlenilmesine izin verilmemeli, işlendiğinde doğrudan müdahale edilmeli ve bütün bunlarla birlikte kişilerin ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü de gözetilmelidir. Söz konusu Kanun, yasa dışı içeriğe sahip olan verilerin şikâyet yoluyla bir an önce kaldırılması ve gerekli yasal prosedürün yanında sosyal ağ sahiplerine yönelik yaptırımlar uygulanarak ihlallerin önüne geçilmesini amaçlamaktadır.

1. Kanun'un Kapsamı

a. Kanun Kapsamına Dahil Olan Sosyal Medya Ağları

Kanunun birinci maddesinin birinci fıkrasında:

“(1) Bu Kanun, kullanıcıların diğer kullanıcılarla (sosyal ağlar) herhangi bir içeriği özgürce paylaşabilecekleri veya erişebilecekleri internet üzerinde kar getiren platformlar oluşturan telemedya hizmet sağlayıcıları için geçerlidir. Hizmet sağlayıcının kendisinin sorumluluğunda olan gazetecilik editoryal faaliyetleri olan platformlar; bu Kanun kapsamında sosyal ağlar olarak kabul edilmemektedir. Aynı şey, bireysel iletişim veya belirli içeriğin dağıtımı için tasarlanmış platformlar için de geçerlidir.” hükmü düzenlemiştir.

Bu Kanun ile internet kullanıcılarının, bir içeriği özgürce paylaşabilecekleri veya içeriğe rahatça erişebilecekleri internet üzerinden kar getiren platformlar oluşturan telemedya hizmet sağlayıcıları bakımından değerlendirilme yapılacağını belirtmiştir. Burada öncelikle cevaplandırılması gereken “*Hizmet Sağlayıcıları*” kimlerdir sorusudur. Kısa ve öz bir tanımdan yola çıkılacak olursa hizmet sağlayıcıları, internete erişim sağlayabilen gerçek veya tüzel kişilerdir. Ayrıca Kanun, gazetecilik editoryal faaliyetlerini ve bireysel iletişim veya belirli içeriğin dağıtımı için tasarlanmış internet sayfalarını kapsam dışında tutmuştur. Gazetecilikte ise, editoryal faaliyetler ve ticari faaliyetler ayrımı yapılmıştır. Bu durumda editoryal faaliyet, ticari amaç gütmeyen gazete, televizyon ve diğer basın araçlarında belli bir bölümün yöneticisine ait ve genellikle reklam amacı taşıyan başyazı, tanıtım yazısı içeren her türlü işlemdir. Aynı şekilde bu editoryal faaliyet çerçevesinde teklifleri sunmak ve başka bir sosyal ağın altyapısını kullanan platformlar da bu kapsamda değerlendirilir.

Bireysel iletişim olarak değerlendirilen alanlar ise, kişilerin kamuoyuna bilgi vermeyi amaçlamadığı daha çok belli bir ilişki içerisinde olduğu ve doğrudan iletişim sağlama amacıyla kullandığı platformlardır. Bunlara örnek olarak, elektronik posta için kullanılan internet sayfaları, Whatsapp, Telegram, Skype gibi yazılımlar verilebilir. Ayrıca kanun sadece belirli bir konu ve kullanıcı tanımına

sahip olmayan sosyal ağları bu kapsama almıştır. Buradan yola çıkılarak değerlendirme yapıldığında; çevrimiçi oyunlar, profesyonel ağlar ve konu portalları da Kanunun yükümlülük getirdiği platformlardan değildir.

Kanunun 1. maddesinin 2. fıkrasında: “(2) *Almanya’deki sosyal ağ kayıtlı kullanıcı sayısı iki milyondan azsa, sosyal ağ sağlayıcısı § 2. ve 3. altındaki yükümlülüklerden muaftır.*” hükmünü düzenlemiştir.

Bu durumda yine bir sınırlama görmekteyiz. Eğer ki, sosyal ağ sağlayıcısının/platformunun Almanya’daki kullanıcı sayısı iki milyondan az ise Kanun kapsamında getirilen yükümlülüklerden muaftır. Somutlaştırmak gerekirse, yukarda da daha önce belirtilen 2017 yılı sosyal ağ kullanımına ilişkin veriler dikkate alındığında; Almanya’da en çok kullanıcıya sahip Youtube, Facebook, Instagram, Twitter gibi sosyal medya ağlarına bu Kanun kapsamında yükümlülükler getirilmiştir. Belirtmek gerekir ki, söz konusu sosyal medya ağlarının merkezleri veya şubelerinin Almanya’da olması Kanunun uygulanması için aranan bir koşul değildir. Kanun, öngördüğü yükümlülüklerin uygulanması için kullanıcı sayısının Almanya’da iki milyon kişiye ulaşmasını yeterli görmüştür.

b. Kanun’un Yasa Dışı İçerik Olarak Kabul Ettiği İçerikler

Kanunun 1. maddesinin son fıkrasında hüküm altına alınan husus ise; hangi verilerin yasa dışı içerik kapsamında değerlendirilmeye alınacağına ilişkindir. Kanun Alman Ceza Kanunu’na atıfta bulunarak sınırlı olarak belirttiği suçlar kapsamında yasa dışı içerik hakkında yasal prosedürün işleyeceğini belirtmiştir. Buna göre; “(3) *Yasadışı içerik, § 184d, 86, 86a, 89a, 91, 100a, 111, 126, 129 ila 129b, 130, 131, 140, 166, 184b suçlarını oluşturan 1. maddenin kapsamı dahilindeki içerikler ile; 185 ila 187, 201a, 241 veya 269 no.lu paragraflarda Ceza Kanununda belirtilen suçları içeren içerikler bu kanuna göre yasa dışı içerik olarak kabul edilmektedir.*”

Kanunda tek tek belirtilen bu suçlar; anayasaya aykırı organizasyonların propaganda araçlarının dağıtılması (86a), devlet güvenliğini ağır bir şekilde tehlikeye düşüren bir cebir ve şiddet suçunun hazırlığını yapma; anayasaya aykırı organizasyonların tanıtım işaretlerinin kullanılması (89a), devlet güvenliğini ağır bir şekilde tehlikeye düşüren bir cebir ve şiddet suçu işlemek için yönlendirme (91), devletin dış güvenliğine ilişkin sırlarının açıklanması ve casusluk amacıyla yapılan sahtecilik (100a), suç işlemeye alenen çağrı (111), suç işlemeye tehdidin de bulunarak kamu barışını bozma (126), suç işlemek üzere örgüt kurma (129), terör örgütü kurma (129a), yurt dışında suç işlemek üzere kurulan örgütler ve terör örgütleri hakkında genişletilmiş kazanç ve eşya müsadere (129b), halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme (130), cebir (131), işlenen suç mükafatlandırma ve onaylama (140), dinî inanç ve dünya görüşlerine, dinî cemaatlara ve dünya görüşü topluluklarına hakaret (166), çocuk pornografisi içeren yazılar yayma, edinme

veya bulundurma (184b), pornografik içeriklerin radyo veya telekomünikasyon medyaları yoluyla ulaşıma açılması; telekomünikasyon medyaları üzerinden çocuk ve genç pornografisi konulu içeriklere erişilmesi (184d), hakaret (185), kötüleme (186), iftira (187), resim çekmek suretiyle özel hayatın gizliliğinin ihlali (201a), tehdit (141), ispat açısından önemli verilerde sahteciliktir (269).

Elbette ki yukarda belirtilen suçların maddi ve manevi unsurlarının tamamlanması yani tipikliğin gerçekleşmesi ve bunun yanında hukuka uygunluk sebepleri olabilecek başka bir durumun da meydana gelmemiş olması gerekir.

aa. Ara İnceleme: Hakaret ve Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrir Etme Suç Tipleri Örneklerinde Nefret Söyleminin Maddi Hukuk Kapsamında Ele Alınması Sorunu

Bu konuda Alman ceza hukukunda da öncelikle Sosyal Ağlar Kanunu'nun henüz bertaraf edemediği; ancak, bertaraf etmeyi de amaçlamadığı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Tıpkı Türk Ceza Hukuku gibi Alman Ceza Hukuku da -yukarıda verilen katalogda açıklandığı üzere- sadece bir fiilin isnadı ya da bir değer yarısının veya bir tutumun dile getirilmesine dayanan pek çok "konuşma yasağı" içermektedir.² Bu yasaklar Ceza Kanunu'nda yer aldığı sürece; diğer bir deyişle ceza hukuku aracılığıyla düzenlendiği sürece düşünce suçları da söz konusu olacaktır. Bir demecin ister "profil durumu" olarak, ister "tweet" olarak ya da sadece bir yorum veya retweet olarak yazılması ya da dile getirilmesi suçun oluşması için yeterli olacaktır. Buna bağlı olarak yalnızca beyanda bulunma bu tür suçların genel bir tipe uygun hareketin gerçekleşmesini sağlayacaktır.³ Her bir ifadenin bir suç tipini oluşturup oluşturmayacağı ya da hangi suç tipini oluşturacağı ise onun içeriğine bağlıdır.

Nispeten zayıf bir ima ve hiçbir somut netice ilişkisi olmayan ve -tüm konuşmalarda olduğu gibi- anlamını dolaylı olarak kendi içinde taşımayıp az ya da çok "hitap edilen kişinin gözündeki" ne anlam ifade ettiği önem taşıyan alelade bir sözün yoruma bağlı olarak anlam kazanması sorunlu bir nitelik taşımaktadır. İfade suçları -aynı zamanda kamusal menfaatleri koruması gerektiği sürece- sağlam bir hukuk devletinin ve demokrasinin enstrümanıdır. Ancak, aynı zamanda bir demokrasi için ihtiyaç duyulan ve hukuk devleti tarafından korunması gereken özgürlüklerin ve çoğulculuğun ölçsüz şekilde sınırlandırılması tehlikesine yol açar.⁴ İfade suçları, kaçınılmaz ihtilaflar söz konusu olduğunda özellikle düşünce, inanç ve vicdan özgürlüklerini destekleyecek şekilde değerlendirilmeli ve yorumlan-

² Özetleyerek **Oğlakcioğlu/Schuh**, in: Felder/Vogel (Hrsg.), Handbuch Sprache und Recht, 2017, S. 527 ff.

³ Bu tarz suçlar İfade Suçları (Äußerungsdelikte) olarak nitelendirilir, bkz: **Hilgendorf**, Computer- und Internetstrafrecht, 2012, S. 79 ff.; **Römer**, Verbreitungs- und Äußerungsdelikte im Internet, 2000, S. 1 ff.; **Zaczyk**, in: Nomos Kommentar, StGB, 5. Aufl. 2017, Vorb §§ 185 ff. Rn. 18 ff.; **Sternberg-Lieben**, in: Schönke/Schröder, 29. Aufl. 2014, § 130 Rn. 17.

⁴ Bkz. **Ostendorf**, NK-StGB/ (Dipnot 6) § 130 Rn. 8; **Poscher**, NJW 2005, 1316 ff; **Bertram**, NJW 2005, 1476 ff. Siyaset bilimi açısından **Sirsich**, in: Meibauer (Hrsg.), Hassrede, 2016, S. 167.

malıdır (Alman Anayasası m. 4 ve 5).⁵ Bu suçlardan bir kısmı “siyasi nitelikte olup” bununla bağlantılı olarak sahip olduğu yüksek orandaki belirsizlikten ötürü suçlanan sözlerin ne denli nahoş olduğundan ve bu sözlerin dile getirmeyi amaçladığı beyanların toplumsal ve siyasi tartışmalarda ne denli önemli olduğundan bağımsız olarak başlı başına sorunlu bir nitelik taşımaktadır. Bu suçların içeriğindeki örneğin “kamusal barışı bozmaya müsait olan” şeklindeki ifadelere dayalı olarak ortaya çıkan “sınırlayıcı” koşullar, bu hükümlerin zamanın ruhunda (diğer bir deyişle dönemin atmosferinde) meydana gelen değişimlere gönderme yapmaktadır. Öte yandan sosyal medya iletişim kültürü bağlamında mümkün olduğunca değişen konuşma yapısı da (örneğin genel nezaket kuralları, cümlelerdeki söz dizimi, dilbilgisi vb. konularda oluşan değişimler) ifade suçları değerlendiren göz önünde tutulmalıdır.

aaa. Hakaret

İfadelerin yorumlanmasına ilişkin ilkeler hakaret suçu bağlamında ceza mahkemelerine ve kovuşturma organlarına önemli bir yorum alanı bırakmaktadır. Soyut isnat şeklinde bir hakaret söz konusu olmadığı sürece, yani failin mağdura karşı özellikle küfür⁶ niteliği taşıyan sözler kullanmadığı durumlarda, bir ifadenin kesinlikle “hakaretamiz” olarak (ve kasıtlı olarak) görülüp görülmeyeceği failin zikrettiği sözlere bağlıdır.

Mahkeme failin beyninin içini açıp göremeyeceği için elinde bulunan iz ve emareleri değerlendirmelidir. Belirleyici ve “doğru” yorumlamanın esaslı noktalarına ilişkin olarak ne kanunî bir düzenleme bulunmaktadır ne de içtihatlar veya öğretide bir birlik söz konusudur. Bu durum uygulamada normal olarak özel bir yöntem söz konusu olmaksızın “toptan bir değerlendirme” yapılmasına yol açmaktadır.⁷ Hatta kullanılan ifadenin anlamının ne şekilde belirleneceğini ortaya koyan bir bakış açısı dahi henüz belli değildir. Burada ortaya çıkan sorunla ilgili olarak verilebilecek bir örnek, aslında hukuk düzenimizin değer yargısına göre objektif nitelikte olan; ancak, fail tarafından somut olay özelinde kötü anlamda kullanılan tabirler gösterilebilir (örneğin “eşcinselsin!”, “engellisin” gibi).

İçtihatlar ve öğretide yaygınlaşan “ifadenin içerdiği” ve yorumlama aracılığıyla “objektif olarak araştırılması gereken” anlamın muğlaklığı temelinde bu türden isnatların hakaret olarak kabul edilebilmesi için dile getirilen her bir yakıştırmanın ayrımcı bir tarzda “değersiz” olarak nitelenmesi gerekir (Alman Anayasası m. 3’ün ihlali olarak).⁸ Daha yakından bakıldığında ayrımcılık yasağının aslında tam da bu sebeple anlamlı olduğu da göz önünde tutulmalıdır. Çünkü,

⁵ Lackner/Kühl, 28. Aufl. 2014, § 193 Rn. 14; **Zaczyk**, NK-StGB, § 193 Rn. 41.

⁶ Bkz. BVerfG NStZ-RR 2016, 308; OLG München StV 2015, 570; AG Rostock NZV 2013, 251.

⁷ BVerfGE 93, 266 (295); **Sinn**, in Satzger/Schluckebier/Widmaier, 3. Aufl. 2017, § 185 Rn. 10 mwN.

⁸ LG Tübingen NStZ-RR 2013, 10.

“toplumda cinsel yönelimlerin (ve benzeri yönelimlerin) kural hali ile bu konudaki azınlığın eğilimleri arasındaki farklılıklar yaygın şekilde önemli olarak görülmekte” olup bu hususla ilgili olarak sarf edilen bir sözün anlamı ile bunun hukuki açıdan değerlendirilmesi birbiriyle çatışma içine girmektedir.⁹ Diğer bir deyişle, konuşan kişi ile mutlaka olmasa da konuşan kişiyi yargılayan kişi eşitlik ilkesi ile bir çatışma içine girmektedir.

İfadenin “siyasi görüş”, sanat veya sosyal eleştiri yönü bulunduğu anda yorum yapmanın zorluğu da katlanarak artar.¹⁰ Ceza ve ceza muhakemesi hukuku çoğu zaman “sızdırılmış Anayasa hukukudur”.¹¹ Bu bakımdan hakaret suçları dogmatik hiçbir şekilde ilgili temel haklardan daha ayrıntılı olarak kaleme alınmamıştır. Daha ziyade aslında anayasal garantilerin bu alt türü özellikle Alman Anayasası m. 5’e dayalı olarak (ifade ve sanat özgürlüğü¹²) uygulama alanı bulmak zorundadır.¹³ Ayrıca bu durum bir kişinin aşağılanması ile aktif siyasi eleştiri arasındaki sınır durumlarda meselenin özüne ilişkin (ve yerine göre şiddetli) eleştiriye ya da sanat eserine sonuncusu anlamında yani eleştiri anlamında bir yaklaşımda bulunulmasını gerektirir.¹⁴

bbb. Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik

Ne var ki kamu güvenliğine karşı işlenen suçların ve “genel olarak nefret ve provokasyon suçlarının” arasında örneğin Alman Ceza Kanunu § 130/ 1’de yer alan halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçunun izahı daha büyük zorlukları beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra kamu güvenliğine karşı işlenen suçlar kendi tipiklik yapıları içerisinde, örneğin inançlara hakaret (Alman Ceza Kanunu § 166) ya da suçların (aleni bir şekilde) övülmesi (Alman Ceza Kanunu § 140) gibi kendisine yakın suç tiplerinin de benzer zorluklara yol açması ile benzerlik taşımaktadır¹⁵.

⁹ **Kudlich**, Prüfe dein Wissen BT I, 3. Aufl. 2013, Fall 96.

¹⁰ **Kudlich**, Erwägen - Wissen - Ethik, 2008, S. 433 f.

¹¹ **Kudlich**, Erwägen - Wissen - Ethik, 2008, S. 433 (434), **Jahn**, JuS 2005, 1057; **Reiter**, in: FS Zeidler, 1987 Bd. 1, S. 597 (613).

¹² Sanat özgürlüğü Almanya’da son senelerde popülerliği yükselmiş olan küfür ve argo kelimeler içeren Rap-Müziğinde ve sınırları aşırı zorlayan sanatçılara karşı açılan davalarda rol oynamıştır, buna dair **Oğlakcioğlu/Rückert**, ZUM 2015, 876.

¹³ Bkz. BVerfG NJW 1994, 2943; BVerfGE 93, 266.

¹⁴ BVerfG NSTz 1988, 21; BGH NJW 2004, 596 (597); BayObLG NJW 1957, 1607; OLG Hamm NJW 1982, 659; **Otto**, NJW 1986, 1206 (1207); **Würtenberger**, NJW 1982, 610 (612); **Regge/Pege**, MüKo StGB/ § 185 Rn 18.

¹⁵ Kısaltılmış olarak bu üç suç tipi şu şekildedir: **Alman Ceza Kanunu § 130/ 1**: Her kim toplumsal barışı bozmaya elverişli şekilde, (1) millî, ırksal, dinî veya etnik kökeni aracılığıyla belirli bir grubu toplumun bir kısmına ya da toplumdaki bireylere karşı kendisinin adı geçen gruplara ya da toplumun bir kısmına karşı aidiyetinden ötürü nefret duymaya tahrik ederse, şiddet ya da keyfi eylemlere yöneltirse (...) üç aydan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. **Alman Ceza Kanunu § 140 bent 2**: Alman Ceza Kanunu § 138/ 1 (2-4, 5) ve § 126/ 1’deki son seçimlik harekette yer verilen hukuka aykırı eylemlerden birini ya da § 176/ 3’e göre, § 176a ve 176b’ye göre, § 177/

Bu suçların unsurları genellikle oldukça kolay bir şekilde belirlenebilir (toplumdaki zümreler,¹⁶ zümreden tek bir kişi,¹⁷ hukuka aykırı eylemler, dinî inançlar¹⁸ vb.). Örneğin Almanya’da yaşayan gurbetçi Türk Özoğuz’un etnik kökeni bakımından olduğu gibi. Ancak, sorunlar icra hareketlerinde başlamaktadır. Buna göre, her üç suç tipi de “ifadeyi dile getirmenin” nitelikli ya da özel bir biçimi ile bağlantılıdır. Örneğin provoke etmek,¹⁹ talep etmek, övmek²⁰ ya da tahkir etmek gibi. Elbette burada da tıpkı hakaret suçlarında olduğu gibi benzer yorum sorunları ortaya çıkmaktadır. Bir ifadenin halkı kin ve düşmanlığa tahrik olarak yorumlanıp yorumlanmayacağı çoğu zaman toplumdaki her bir kişinin kendi değer yargısına, siyasi tutumuna, dünya görüşüne ve tecrübesine göre değişir. Toplumdaki ayrıcalıklı bir zümrenin üyesi için ayrımcılığa uğrayan bir zümre bakımından empati kurmak söz konusu olmayabilirken tam tersi şekilde failin kullandığı objektif bir ifade toplumda var olan temel bir ayrımcılıktan ötürü, aşağılayıcı olarak algılanıp somut olaydaki muhatapta aşırı hassasiyet yaratabilir. Ayrıca, kimi zaman da ifadeyi dile getiren fail, ayrımcı nitelik taşıyan sözleri bu ayrımcılığı yapan zümrenin bir parçası olarak kendi zümresine karşı da ifade etmiş olabilir.

Artık özellikle siyasi alanda ve kamuoyu oluşumunda, halka yakınmış gibi görünebilmek amacıyla çoğu zaman daha az nazik bir üsluba başvurulmaktadır. Bu bakımdan, hukuki sınırlar içinde kalan polemik ile nefrete yönelik tahrik etme arasındaki sınır bu yönüyle uygulamacıya bırakılmaktadır.²¹

Son aşamada ise bu her üç suç tipi bakımından da dile getirilen söylemin toplumsal barışı bozmaya elverişli olup olmadığı belirlenmelidir.²² Kavramın ta-

4-8’e göre veya § 178’e göre hukuka aykırı bir eylemi; işlendikten sonra ya da cezalandırılabilir şekilde buna teşebbüs edildikten sonra; (...) toplumsal barışı bozmaya elverişli olarak; kamuya açık bir şekilde, bir toplantıda ya da yazılı metinlerin yayılması aracılığıyla (§ 11/ 3) tasvip eden kişi üç yıla kadar hapis cezası ya da para cezasıyla cezalandırılır. **Alman Ceza Kanunu § 166/ 1:** (1) Kamuya açık şekilde ya da yazılı metinlerin yayılması aracılığıyla (§ 11/ 3) başkalarının dinî ya da ideolojik görüşlerine toplumsal barışı bozmaya elverişli şekilde hakaret eden kişi üç yıla kadar hapis cezası ya da para cezasıyla cezalandırılır.

¹⁶ Bkz. BGHSt 16, 56; 21, 371; 29, 26; **Ostendorf**, NK § 130 Rn. 18; **Lackner/Kühl/Heger**, § 130 Rn. 2.

¹⁷ **Rackow**, in: BeckOK-StGB, 37. Edition, § 130 Rn. 16; BGHSt 21, 371; OLG Stuttgart 19.5.2009 - 2 S. 1014/09, NStZ 2010, 453 (454).

¹⁸ **Stübinger**, NK § 166 Rn. 8; wohl auch Lackner/Kühl/Heger § 166 Rn 2; **Fischer**, 65. Aufl. 2018, § 166 Rn 4 b; **Hörnle**, aA MüKoStGB/ § 166 Rn 18; **Lenckner/Bosc**, Sch/Sch, h § 166 Rn 4.

¹⁹ Bkz. BGHSt 21, 371 (372) = NJW 1968, 309 (310); BGH NStZ 1981, 258; BGHSt 40, 97 (102) = NJW 1994, 1421 (1422); BGHSt 46, 212 (217) = NJW 2001, 624 (626); OLG Köln NJW 1981, 1280; BayObLG NJW 1990, 2479 (2480); OLG Frankfurt a. M. NJW 1995, 143 (144).

²⁰ BGH NJW 1978, 58; OLG Braunschweig NJW 1978, 2046; **Rudolphi**, ZRP 1979, 220; **Fischer**, § 140 Rn 7.

²¹ Bkz. **Kudlich**, Hukuk Köprüsü 2013, 41.

²² BGH NStZ 2007, 216 (217); **Satzger/Schluckebier/Widmaier/Lohse**, Rn. 9. **Fischer**, NStZ 1988, 159 (164); Unsur kanunilik ilkesine aykırıdır (Art. 103 Abs. 2 GG). Söylemin “elverişli” olup olmadığına dair detaylı bkz. **Hörnle**, Grob anstößiges Verhalten, 2006, S. 303 ff.

nımlanma arayışına ilişkin olarak yapılan değerlendirmeler bu noktada pek işe yarar olmayacaktır. Buna göre eğer eylem, tipiklik bakımından önem taşıyan ifadenin işleniş (dile getiriliş) şekli, içeriği ve olayın diğer esaslı somut özellikleri doğrultusunda, toplumsal barışın bozulacağı hususundaki şüpheleri toplu bir değerlendirme yapıldığında haklı çıkartacak bir nitelik taşıyorsa toplumsal barışı bozmaya uygundur.²³ Yüksek yargı içtihatları uygulamacıya (ve aynı zamanda kanunun tüm muhataplarına) sadece yeterlilik öngörüsü için kriterler sunabilir.²⁴ Örneğin saldırının (söylemin) içeriği ve yoğunluğu,²⁵ toplumun söz konusu saldırıya yatkınlığı,²⁶ gizli şekilde bulunan şiddet potansiyeli²⁷ ve aynı zamanda şüpheli ifadelerin düşünülenden daha geniş bir etkiye sahip olması gibi kriterler burada sayılabilir.

Her bir somut olay için bu normatif düşünce açıklamaları öncelikle bu tür suçları meşrulaştırır. Çünkü, bu fikirler, internet ortamındaki açıklamaların (ya da siyasi nitelikteki konuşmaların) fark gözetmeye dayalı olarak ve bununla birlikte -ifade ve sanat özgürlükleri ışığında- anayasaya uygun olarak ele alınmasını mümkün kılmaktadırlar. Diğer taraftan suç tiplerinin somut olayda uygulanmasının karmaşık görünmesine yol açarak bu türden suçların soruşturulmasını fiili olarak da zorlaştırır. Bu husus, internet ortamında işlenen suçların soruşturulması bakımından zaten mevcut bulunan genel zorluğun dışında ayrı bir özel ağır durum yaratmaktadır. Bu noktada nicelik olarak çok yoğun şekilde suç işlenmesi söz konusu olduğunda ceza adaletine aşırı bir yüklenme olacağı hatırlanmalıdır. Ulusal ceza hukukunun uygulama alanı sorunu da buna eklenmektedir.²⁸ (Örneğin, eğer Kim Kardashian, tüm dünyada olduğu gibi Almanya'da da erişilebilir olan; ancak, Almanya bakımından herhangi bir özel anlam ya da bağlantı taşımayan kendine ait pornografik içeriğe sahip bir resmini Instagram'da paylaşırsa Alman Ceza Hukuku uygulanacak mıdır?).

Hukuk devleti bakımından ortaya çıkan bu tür zorluklar ifade yasağının, özellikle de bir tahrik suçunun meşrulaştırılması perspektifinden kısır bir dönüğe yol açmaktadır. Çünkü, hukuk devleti bakımından oluşan bu tür zorluklar suçları işlevselleştirme ya da diğer bir deyişle maslahata uygunluk ilkesi doğ-

²³ Vgl. BGHSt 16, 49 (56) = NJW 1961, 1364 (1365); BGHSt 29, 26 = NJW 1979, 1992; OLG Celle NJW 1970, 2257; OLG Hamburg NJW 1975, 1088 (1089); OLG Koblenz MDR 1977, 334; OLG Schleswig MDR 1978, 333; OLG Koblenz StV 1985, 15 (16); OLG Düsseldorf NJW 1986, 2518 (2519); **Sternberg-Lieben**, Sch/Sch, § 130 Rn. 11.

²⁴ **Schäfer**, in: Münchner Kommentar StGB, 3. Aufl. 2017, § 130 Rn. 24 ff.

²⁵ **Sternberg-Lieben**, Schö/Sch, § 130 Rn. 11; **Satzger/Schluckebier/Widmaier/Lohse**, § 130 Rn. 9; **Giehling**, StV 1985, 30 (35).

²⁶ **Rackow**, BeckOK, § 130 Rn. 22.

²⁷ OVG Greifswald 19.9.2009 - 3 M 155/09 Rn. 1 f.

²⁸ **Hilgendorf**, Vgl. NJW 1997, 1873 (1874); **Sieber**, NJW 1999, 2065 (2068); **Heghmanns**, JA 2001, 276; **Lagodny**, JZ 2001, 1198; **Koch**, JuS 2002, 123; **Valerius**, NSTZ 2003, 341 (342); **Hörnle**, NSTZ 2001, 309; **Jeßberger**, JR 2001, 432; **Sieber**, ZRP 2001, 97.

rultusundaki bir uygulamaya yöneltmektedir. Facebook ve diğer sosyal medya platformlarındaki halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme şüphesi altındaki binlerce içerikten sadece çok küçük bir kısmına müdahale ediliyor olması, doğal olarak ceza soruşturmasının kaynaklarıyla da ilgilidir; ancak, aynı zamanda da ifadeyi dile getiren kişi ve onun takipçi sayısı ile de bağlantılıdır. Her ne kadar suç tipi herhangi belirli bir mesafeyi şart koşmuyor olsa da toplumsal barışın bozulmasını -en azından fiilen- belirli bir mesafeden itibaren ya da herhangi bir şekilde (mutlaka siyasi bir yönü bulunmak zorunda olmadan da) göze almaya eğilimli olunabilir. Bu türden belirsizlikler ya da diğer bir deyişle tartım zorlukları ceza muhakemesinde gerçek bir maslahata uygunluk aracılığıyla giderilebilir. Yani, bu belirsizlikler, yüksek bir cezalandırma beklentisi bulunmayan Alman Ceza Hukuku açısından cünha (kısa süreli hapis cezasını gerektiren suçlar) niteliğindeki eylemler söz konusu olduğunda soruşturmayı düşürme (takdir yetkisine dayalı olarak takipsizlik kararı verme) yöntemi aracılığıyla ortadan kaldırılabilir. Bu durumda da hukuki bilgisi zayıf olan kişiler, maslahata uygunluk ilkesine dayalı olarak yapılan benzer olaylar arasındaki farklı uygulamalar karşısında, somut olaydaki farkları ve bariz bir şekilde kıyaslanabilir olayların farklı şekilde ele alınmasını kendi bütünlükleri içerisinde (en azından Twitter'daki 140 karakter formatıyla sınırlı olmayacak şekilde) hemen hemen hiç bağdaştıramazlar. Hukukçular bu konuda -tabii ki yüksek bir seviyede- özel bir somut olayda (sosyal medyada sıkça paylaşıldığı için kimi durumlarda medya tarafından da haberleştirilen) suç tipinin unsurlarının yerine gelip gelmediğini hukuki yönüyle değerlendireceklerdir. Ancak, hukukçu olmayan kişiler de buna kanunun emirlerinin geçerliliğini yitirmesine yol açacak şekilde ciddiyetsizce yaklaşabilir. Bunun neticesinde bir eşitsizliğin söz konusu olduğunu düşünerek “hayal kırıklığına uğramış” vatandaşlar maslahata uygunluk ilkesinden ötürü söz konusu olan belirsizlikleri kendi lehlerine olacak şekilde kötüye kullanabilirler. Şöyle ki, işledikleri fiillerin yaptırımları kendilerine uygulandığı durumlarda haksızlığa uğradıklarını öne sürecek şekilde konumlarını güçlendirmeye yönelik (özellikle bir eşitsizliğin var olduğu hallerde) bu eşitsizliklerden dem vururlar. Kendini gerçekleştiren kehanet (self fulfilling prophecy²⁹) bu noktada sosyal medyadaki iletişim kültürü bağlamında kanımızca çok nadiren rastlanılan başka bir deyim olarak karşımıza çıkmaktadır.

bb. Kanununa Uyumluluk Önlemi Olarak Daha Sıkı Denetim Ölüçütleri mi Belirlenmeli?

Burada ifade edilen tüm belirsizlikler sadece yüzeysel ve bir sosyal medya şirketinin kendi çalışanlarının şirketin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdikleri bir iç denetime yönlendirilmelidir. Konunun daha iyi anlaşılması için şunlar da eklenmelidir: Tabii ki iyi eğitimli hukukçulara da bir ifadenin hakaret ya da halkı kin ve düşmanlığa tahrik suç tiplerini oluşturup oluşturmadığının değerlendirilmesi bırakılabilir. Buna rağmen hukuki değerlendirmenin başka bir belirti altında

²⁹ Bkz. *Schnepper*, Robert K. Mertons Theorie der self-fulfilling prophecy, 2004.

ortaya çıkabilme ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır. (Özellikle şirketin, çalışanlarını hukuka uyumluluk eğitimlerinde hukuka aykırı bir ifadenin yazıldıktan sonra silinmemesinin olası riskleri bakımından aşırı derecede bilinçlendirmesi akla gelmektedir.)

cc. İfade Suçlarının Soruşturulması ve Kovuşturulmasındaki Hukuki Zorluklar

Son olarak suç kataloğu bakımından Alman Sosyal Ağlar Kanunu'nun ifade suçlarının soruşturulup kovuşturulmasında hukuk devleti bakımından ortaya çıkan ve yukarıda değinilen zorlukları da son derece yetersiz bir ölçüde bertaraf edeceği söylenmelidir. Bu kapsamda değinilen zorlukların, Alman Sosyal Ağlar Kanunu'nun sunduğu mevcut mekanizmalar karşısında az çok tekrarlanacağını tahmin etmek de mümkündür. Esasen bu durum internette her gün çok sayıda ortaya çıkan -en azından hissedilen- hak ihlallerinin çok gerisinde kalması gerektiği görüntüsü veren hakların dava edilmesini ilgilendirmektedir.

Nihayet söylenmelidir ki, Alman Ceza Kanunu § 185'in her gün binlerce kez ihlal edilmesine rağmen istatistiki açıdan (en azından şimdiye kadar) hakaret suçlarına dayalı mahkumiyetlerde dikkat çeken bir artış gözlemlenmemektedir. Dolayısıyla ceza hukuku uygulamasının mekanizmaları da ceza hukukuna müracaat etmeyi bu bakımdan gayet lüzumsuz kılıyor gibi gözükmemektedir. Gerçekten yorumlanmaya muhtaç olaylarda kendiliğinden bir şikâyet engeli bulunacaktır; çünkü, ifade hakaret olarak veya mağdurun kendisine yönelik olarak algılanmamış olabilir ya da ifadeyi kullanan kişi birden fazla anlama gelecek cümleler kullanarak bunun veya sözüm ona şakacı/kibirli bir üslubun arkasına saklanmış olabilir. Bu durumda kendisine sözlü olarak saldırıldığı hissine kapılan kişi de dile getirilen ifadenin hakaret olarak nitelenmeye yetmediğini düşünebilir. Sadece soyut sövme şeklindeki hakaretin (yani doğrudan küfür edilen durumlar) açıkça gerçekleştiği olaylarda şikâyet çeşitli faktörlerden ötürü engellenebilir. Kimi zaman mağdur basit ve sıradan bir şekilde kendisine hakaret eden kişiye karşılık olarak hakaret etmiş olabilir (ve bu kendini tatmin bakımından kendisine yeterli gelebilir); kimi zaman “mantıkları ağır basanlar” hiç karşılık vermeyebilir. Kimi mağdurlar bakımından ise bir ceza muhakemesinin vereceği uğraş zahmetli görülebilir. Sıklıkla da “belirsiz” ya da diğer bir deyişle “sahte” hesaplar söz konusu olduğunda, internetteki anonimlik (hakaret edenin soruşturulması bakımından) aşırı derecede -en azından kullanıcının (mağdurun)- gözünde büyümektedir. Bu tür bir olayda kullanıcı basit bir şekilde düşmanını dijital dünyada bırakmak istemeye meyilli de olabilir. Son olarak söylenebilir ki, belirli kişilerle sanal dünyadaki başarısız bir iletişimin ardından basit bir mantıkla gerçek hayatta uğraşmamak da istenebilir.

Bu içerik ve zorluklara rağmen yine de, bu yasa Alman toplumunda gün yüzüne çıkan bir ihtiyacın sonucunda hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle içerik ve soruşturma/kovuşturmadaki zorluklara rağmen işletilmeye çalışılmalıdır. Bu nedenle bu yasa gereğince şikâyetlerin nasıl yapılacağı incelenmeye değerdir.

2. Yasa Dışı İçerik Hakkında Şikâyet Prosedürü

Kanun 3. maddesinde yasa dışı içerikler hakkında şikâyet prosedürü düzenlenmiştir. Zira, öncelikle bu şikâyet süresinin nasıl olması gerektiğini açıkladık-tan sonra raporlama sürecini anlamak daha kolay olacaktır. Bu sebeple kanun sis-tematiğine göre değil, bu bağıntı sebebiyle öncelikle şikâyet süresini ele almanın daha isabetli olacağı kanısındayız.

Kanun'un 3. maddesine göre: “(1) Bir sosyal ağ sağlayıcısı, yasadışı içe-rikle ilgili şikâyetlerde bulunulması için madde 2 ve 3'e uygun olarak etkili ve şeffaf bir prosedür sağlamalıdır. Sağlayıcı, kullanıcılara yasadışı içerikle ilgili şikâyetle bulunabilmeleri için kolayca tanınabilir, hemen ve sürekli erişilebilir bir süreç sunmalıdır.

(2) İşlem, sosyal ağ sağlayıcının;

1. Şikâyeti gecikmeksizin bildirir ve şikâyetle bildirilen içeriğin yasadışı olup olmadığını kontrol eder ve şikâyetin kaldırılmasını veya engellenmesini sağlar;
2. Şikâyetini aldıktan sonra 24 saat içinde açıkça yasalara aykırı olan içeriğe erişimi kaldırır veya engeller; sosyal ağ, yetkili kolluk kuvvetleri ile anlaşmaya varıldığında, açıkça yasaya aykırı içeriğin iptali veya bloke edilmesi için daha uzun bir zaman dilimi varsa,

3. Herhangi bir yasadışı içeriğe erişimi şikâyet aldıktan sonraki yedi gün içinde kaldırır veya engeller; yedi günlük süre yinelenebilir;

(a) Gerçek bilgiler ihtiva etmeyen içeriğin yasa dışı olma kararı, iddia veya diğer fiili koşullar tarafından tanınabilir; bu durumlarda, sosyal ağ kullanıcıya kararın alınmasından önce şikâyet üzerine yorum yapma fırsatı verebilir;

(b) Sosyal ağ, şikâyetin alınmasını izleyen yedi gün içinde, yasadışılık konu-sundaki kararını, maddenin 6 ila 8. fıkrasına uygun olarak kabul edilen düzenle-yici organa iletir ve düzenleyici organın kararına sunar;

4. Yasa dışı içeriğin kaldırılması durumunda, 2000/31/EC ve 2010/13/AB sayılı Direktifler kapsamında on haftalık bir süre dahilinde olası soruşturma/ko-vuşturma veya diğer yargı süreçlerinde kanıt olabilmesi ihtimali doğrultusunda içeriği depolayarak güvence altına alır;

5. Şikâyet sahibine ve kullanıcıya şikâyet sonucu verilen kararı gecikmeksi-zin ve kararının sebebini bildirmek zorundadır.

(3) Prosedür, her şikâyetin belgelenmesi ve 2000/31/EC ve 2010/13/AB Yöner-geleri kapsamında ele alınması için uygulanması gereken tedbirleri sağlamalıdır.

(4) Sosyal ağların yönetimi, aylık kontroller yoluyla sosyal ağın yönetimi tarafından denetlenmelidir. Alınan şikâyetlerin çözümünde örgütsel yetersizlikler derhal giderilmeli-dir. Şikâyetler ile ilgili sorumlu kişiler için, en azından her altı ayda bir sosyal ağ yöneti-mince düzenli olarak Almanca dil eğitimi ve bu alandaki teknik eğitimleri sağlanmalıdır.

(5) 1. fıkrafta belirtilen işlemler, madde 4'te belirtilen idari makam tarafından atanmış bir organ tarafından denetlenebilir.

(6) Bir organ, aşağıdaki hallerde, işbu Yasa amacı çerçevesinde düzenlenmiş bir özdenetim organı olarak tanınacaktır:

1. Şikâyetten sorumlu görevlilerinin bağımsızlığı ve uzmanlığı sağlanır;
2. Yedi gün içinde uygun ekipmanın ve hızlı testlerin yapılmasını sağlar;
3. Yedi gün içinde uygun ekipman ve hızlı muayene sağlanır, şikâyet bürosu kurulur ve

4. Kurum, uygun ekipmanı temin eden çeşitli sosyal ağlar veya kurum sağlayıcıları tarafından yönetilmelidir. Buna ek olarak, diğer sağlayıcıların, özellikle de sosyal ağların katılımına açık olmalıdır.

(7) Düzenlenmiş bir özdenetim organının tanınmasına ilişkin karar, madde 4'te belirtilen yönetim otoritesi tarafından alınır.

(8) Tanıma şartlarının tamamen ortadan kalkması durumunda, tasnif kısmen veya tamamen iptal edilebilir veya yardımcı maddeler ile birlikte çözüm sağlanabilir.

(9) Madde 4 kapsamındaki yönetim otoritesi, bir sosyal ağ sağlayıcısı, 2. maddenin 3. fıkrasının 3-b bendi uyarınca, belirli bir süre içinde kararların sonuçlarını, bu görevlilerin, Yönetmeliğin Kendi Tüzüğünü izleyerek 2. maddenin 3. fıkrası'ndaki yükümlülüklerini yerine getirilmesi garanti edilmez."

a. Şikâyetle Bulunabilecek Kişiler

Şikâyetle bulunabilecek kişiler bakımından bir sınırlama Kanun'da öngörülmemiştir. Ancak Kanun amacından yola çıkılarak bir değerlendirme yapıldığında, vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları ve şikâyet organları tarafından şikâyetle bulunulması mümkündür.

b. Yasaya Aykırı İçeriğin Silinmesi veya Engellenmesi

Öncelikle, kanun koyucunun yasa dışı içeriğin silinmesi ve engellenmesi ayrımı bilinçli olarak yaptığını belirtmek gerekir. İçeriğin silinmesi, ilgili içeriğin Almanya sınırları kapsamında değil dünya çapında bir daha o içeriğe erişilememesini ifade etmektedir. İçeriğin engellenmesi ise, sadece Almanya sınırları içerisinde bir daha o veriye erişiminin sağlanamayacağı anlamını taşır. Rapor kapsamında içeriğin silindiği veya engellendiği durumu açıkça belirtilmelidir.

Sosyal ağ sağlayıcıları, şikâyet neticesinde içeriğin silinmesi/engellenmesi prosedürünü yürütecek bir organa ihtiyaç duyarlar. Kendi bünyesinde oluşturdukları bu organın, şikâyeti aldıktan sonra açık bir şekilde yasaya aykırı olan içeriği 24 saat içerisinde silmesi gerekir. Ancak bazı durumlarda içeriğin yasaya uygun olup olmadığı konusunda tereddütler yaşanabilir. Bu durumda Kanun, 3. maddesinin 3. fıkrasına

göre 7 günlük denetim süresi öngörmüştür. Zira, 7 günlük süre içerisinde hala sabit bir fikir oluşturulamazsa 7 günlük süre aşılabılır ve ek olarak 7 günlük bir süre daha tanınır. Anlaşıldığı üzere, ilk olarak tanınan 7 günlük süre kesin bir süre değildir.

Yasaya aykırılık noktasında tereddüt yaşanan içeriğin hangi kapsamda değerlendirileceği saptanabilmesi için, içeriği yayınlayan kullanıcıya karar verilmeden önce yorum hakkı tanınmıştır. Bu noktada ifade özgürlüğü - basın özgürlüğü bağlamında isabetli bir yaklaşım sergilenmiştir.

Belirtmek gerekir ki, sosyal ağ sağlayıcıların kendiliğinden yasa dışı içerik denetimi yapması beklenemez. Ancak bir şikâyet üzerine gerekli prosedürü başlatabilir.

Şikâyet yoluna başvuran bir kullanıcının, şikâyeti dikkate alınmadığı ve gerekli süreç başlatılmadığı takdirde Federal Adalet Divanı'na başvuru yapması mümkündür. Bu başvuru, Federal Adalet Divanı'nın internet sayfasındaki formlar kısmına erişilerek yapılması öngörülmüştür. Başvuru esnasında, şikâyet sebebi, ilgili içeriğin görüntüsü veya destekleyici başkaca deliller sunulabilir.

Kişiler, yasa dışı içerik hakkında şikâyet ile birlikte aynı içerik hakkında ayrıca cezai ve hukuki yollar için kolluk kuvvetlerine (Savcı/Polis) başvurabilir.

c. Yasa Dışı İçeriğin Depolanması

Kanun 3. maddesinin 2. fıkrasının 3. bendinde içeriğin on haftalık azami süre için depolanmasını kabul etmiştir. Bu durum, şikâyet ile birlikte kişilerin diğer yasal yollara başvurması neticesinde suça ilişkin soruşturma/kovuşturma aşamaları içerisinde delil olarak değerlendirilme ihtimali göz önüne alınarak yapılmıştır. Zira, 8 Haziran 2000 tarihli 2000/31/EC sayılı Elektronik Ticarete İlişkin Direktif ile 10 Mart 2010 tarihli 2010/12/AB sayılı Görsel-İşitsel Medya Direktifi dikkate alınarak amaca uygun olarak tayin edilmiştir.

d. Sosyal Ağ Hizmet Sağlayıcılarının Denetim Organı

Sosyal ağ hizmet sağlayıcıları kendi bünyesinde şikâyet prosedürünü yürütecek bir denetim organı kurmak zorundadır. Bu denetim organında görev yapacak kişilerin bağımsız olması ve alanında uzman kişiler tarafından oluşturulmuş olması temel koşuldur.

Organdaki yetkili kişiler kendi iç denetimlerini ayda bir yapmak zorundadır. Örgütsel sıkıntıların mevcut olduğu saptanırsa ivedilikle çözüme kavuşturulmaları gerektiği, dil yeterlilikleri ve teknik bilgilerinin de düzenli olarak kontrol edilmesi ve eksikliklerin giderilmesi de kanun koyucu tarafından düzenlenmiştir. Ayrıca bu organları denetleyen idari bir makamın da olması gerektiği vurgulanmıştır. İdari makamın görevleri ise; şikâyet prosedürünün parçası olarak yasa dışı içerikle ilgili tereddütün yaşandığı durumlarda 7 günlük süre tayin edildiğinde, denetim organının ihtiyaçlarına yönelik olarak uygun ekipmanı sağlama, şikâyet bürosu kurma gibi yükümlülükler getirmiştir.

e. İçeriğin Kaldırılmasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Çatışması Sorunu

Bu Kanun ile birlikte Alman öğretisinde tartışılan bir diğer husus da yasa dışı içerik olarak tasnif edilen içeriğin kaldırılmasının, ifade özgürlüğünün veya basın özgürlüğünün ihlali oluşturup oluşturmayacağıdır.

İhlal niteliğinde olduğunu iddia eden yazarlara cevap olarak, yasaya aykırı içerik hakkında şikâyetin gelmesiyle durumdan haberdar olan sosyal ağ sağlayıcılarının içeriği silmesiyle yükümlü olduğu, bu yükümlülüğün de Teleservisler Yasası'nın 10. maddesinden kaynaklı olarak içerik sağlayıcılarının sorumluluk alanına dahil olduğu ileri sürülmektedir. Eğer ki bu platformlardaki görevliler, yapılan paylaşımların -yasaya aykırı içeriklerin- hakkın kötüye kullanılması konusunda somut emareler oluştuğunu tespit ederlerse içeriği silmeleri gerekir. Zira, içeriğin kanuna aykırı olup olmadığının tespitini sosyal ağ sağlayıcısının denetim organları yapmayıp, Kanun'un 1. maddesinin 3. fıkrasında hangi içeriklerin suç sayılacağı hususun açıkça belirtildiği ifade edilmektedir. Bu noktada içeriğin silinmesinin veya engellenmesinin mevcut yasaların uygulanmasından ibaret olduğu, eğer ki bu içerik hakkında başkaca yasal işlem yapılması talep ediliyorsa bu yöndeki görüşlerin ilgili yargı mercilerine bildirmesinin mümkün olduğu ileri sürülmektedir.

Zira ortak menfaat dengesi gözetildiğinde bu durumun meşrulaşmasının mümkün olduğu, şikâyet prosedüründe öngörülen sürelerin (24 saat-7 gün) amaca ulaşmada gerekli ve orantılı olduğu da belirtilmektedir.

Kanaatimize göre, elbette bir şekilde nefret suçları gibi sosyal medyada git-tikçe çoğalan suçların önüne geçilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Ancak kişinin ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlükleri arasındaki menfaat çatışması, mümkün mertebede hassas bir şekilde değerlendirilmeye tabi tutularak ve gerçekten bu denetim organlarındaki kişilerin tarafsız bir şekilde yaklaşım sergilemesiyle çözüme kavuşacaktır. Aksi halde “Soğutucu Etki” (Chilling Effect) kendisini gösterecek, kişiler artık en doğal haklarını kullanmaktan vazgeçtikleri bir platformda sınırlı bir şekilde varlıklarını göstereceklerdir.

3. Raporlama Yükümlülüğü

a. Yükümlülük Kapsamında Olan Sosyal Ağ Sağlayıcıları

Kanun'un diğer hukuki düzenlemelerden ayrıldığı bir nokta da raporlama yükümlülüğüdür. Şöyle ki, sosyal medya kullanıcılarından herhangi birinin yasa dışı içerik hakkında şikâyetle bulunmasını öngören kanun, şikâyet sonucunu bir raporlama sürecine bağlamıştır. Kanun'un 2. maddesi'ne göre; “(1) Bir yıl içerisinde yasa dışı içerikten dolayı yüzden fazla şikâyet alan sosyal ağ sağlayıcıları, platformlarında yasadışı içerikle ilgili şikâyetlerin ele alınmasına ilişkin madde

2 uyarınca altı ayda bir ve Alman Federal Gazetesinde yayınladıktan sonra; kendi ana sayfasında ise en geç bir ay içinde raporu hazırlamakla yükümlüdürler. Kendi ana sayfasında yayınlanan rapor kolaylıkla tanınabilir olmalı, hemen ve her zaman erişilebilir olmalıdır.”

Söz konusu raporlama, farklı açıdan sonuçlar meydana getirecektir. Şikâyet eden kullanıcı, şikâyetinin sonuçlandığını ve gerekli yaptırımların uygulandığını görerek hukuki güvenliğinin sağlandığını hissedecektir. Şikâyetle bulunmayan ancak sosyal medya ağını kullanan bir kişi için de olası ihlallere karşı bilinçlendirici bir işlevi olacaktır. Son olarak, raporlama ile şikâyet sayısının yüz kişiye ulaştığı ve bu durumda yaptırıma tabi tutulduğu aleniyete kavuşan sosyal medya sağlayıcıları bakımından itibarın zedelenmesi söz konusu olacağı için sağlayıcıların daha dikkatli davranması yönünde önleyici bir görev üstlenecektir.

Sosyal ağ sağlayıcıları, yasa dışı içerikle ilgili şikâyetlerin ele alınması ve etkili bir şikâyet prosedürünü sağladığı konusunda söz konusu raporu oluşturmak zorundadır. Raporun, Kanun’un amaçladığı faydayı sağlayabilmesi için sosyal ağların internet sayfası üzerinde kolayca anlaşılabilir ve erişilebilir olması gerekmektedir. Ayrıca bu erişim, bir kereye mahsus olarak değil kişilerin talepleri doğrultusunda diledikleri zaman ulaşılabilecekleri şekilde olması da şart koşulmuştur.

b. Rapor İçeriği

Kanun’un 2. maddesinin 2. fıkrasında rapor içeriğinde nelerin olması gerektiği açıklanmıştır. Kanun’a göre:

“(2) Raporda asgari olarak aşağıdaki konular ele alınması gerekir:

1. Sosyal ağ sağlayıcılarının platformlardaki cezai fiilleri önleme çabalarıyla ilgili genel açıklamalar;

2. Yasadışı içeriğe ilişkin şikâyetlerin gönderilmesi için mekanizmalar ve yasadışı içeriğin silinmesi ve bloke edilmesi için karar verme kriterlerinin sunumu,

3. Raporlama döneminde alınan yasadışı içeriğin şikâyetlerin sayısı ve şikâyetten sonra şikâyet memurlarının şikâyetleri ve kullanıcılardan gelen yasa dışı içerik hakkındaki şikâyetler olarak bölünmüş hali,

4. Şikâyetlerin işlenmesinden sorumlu olan çalışan birliklerin organizasyon, personel, teknik ve dil yeterliliği. Şikâyetlerin ele alınmasından sorumlu kişilerin eğitimi ve gelişimi için yapılan çalışmalar;

5. Bu şubeler arası kuruluşlarda bir şikâyet merkezi olup olmadığına atıfta bulunarak bölgeler arası kuruluşların üyeliği,

6. Kararı hazırlamak için dış bir organa danışılan şikâyetlerin sayısı,

7. İtiraz nedeni ile 3. maddenin 2. fıkrasının 3-a bendi kapsamında davanın var olup olmadığı, raporlama döneminde şikâyet organlarına yönelik ve kullanıcı

cılarının şikâyetlerine bölünen söz konusu içeriğin iptali veya engellenmesine yol açan şikâyetlerin sayısı ve bu durumda kullanıcıya gönderildiğini ve 3. maddenin 2. fıkrasının 3-b bendi uyarınca tanınmış düzenlenmiş bir düzenleyici kuruluşa aktarıp aktarılmadığı;

8. Şikâyet sonrası zaman aşamasını ("24 saat içinde" / "48 saat içinde" / bir hafta içinde/daha sonraki bir zamanda" şeklinde), şikâyet organlarına yönelik ve kullanıcılarının şikâyetlerine bölünen sosyal ağdaki şikâyetin alınması ile yasa-dışı içeriğin iptali veya engellenmesi arasında geçen bir haftalık süre içerisinde veya daha sonraki bir tarihte erişiminin engellendiği veya silindiği bilgisi,

9. Şikâyet sahibini ve söz konusu içeriğin şikâyet hakkındaki kararının saklandığına ilişkin kullanıcıyı bilgilendirmek için bilgileri içermelidir."

Kanun, rapor içeriği hakkında görüldüğü üzere detaylı bir düzenlemede sağlamıştır. Özellikle raporda, ceza içeriği, yasa dışı içeriğinin silinerek mi yoksa engellenerek mi kaldırıldığı ve bu karara ilişkin olarak uygulanan kriterlerin neler olduğu, şikâyet memurlarının şikâyeti ve kullanıcıların şikâyetlerine göre bölünen şikâyetlerin sayısı ve nedenleri belirtilmelidir.

4. İdari Yaptırımlar

Kanun hedeflediği amacı gerçekleştirebilmek için sosyal ağ sağlayıcılarının şikâyet prosedürünü etkin bir şekilde yürütmemesi ihtimalinde yaptırıma tabi tutmuştur. Şikâyet sürecini, raporlama dönemini ve sosyal ağın ilgili denetim organındaki herhangi bir aksaklığın söz konusu olması durumunda yaptırıma tabi tutulacağı açıkça belirtilmiştir. İhlallerin niteliği suç olarak değerlendirilmemiş, kabahat olarak kabul edilmiştir. İdari para cezasının alt sınırı olarak 500 bin Euro tayin edilmekle aşağıda belirtilen bazı hallerde ise 5 bin Euro şeklinde ihlalin derecesine göre idari para sınırı konulmuştur. Bu belirtilen meblağların ise on kata kadar artırılması mümkündür. Kanun 4. maddesinde düzenlenen bu durum:

“(1) Kasıtlı veya ihmal suretiyle işlenmiş suçlar;

1) 2. fıkranın (1) aksine, birinci cümle, doğru olmayan, eksik veya öngörülen şekilde veya zamanında hazırlanmamış, yanlış, eksik veya eksik rapor içeren bir rapor yayınlamamaz;

2) § 3 (1-1) aksini yaparsa, şikâyetçi veya gerçek veya tüzel kişi, şikâyetlerde bulunmak için belirtilen prosedürü tam olarak veya tam olarak yerine getirmeyen,

3) § 3 (1-2) aksini yaparsa, burada belirtilen bir prosedürü sağlamıyorsa,

4) § 3 (4-1) aksini yaparsa, şikâyetlerin ele alınışı uygun bir şekilde izlenmiyorsa,

5) § 3 (4-2) aksini yaparsa, örgütsel yetersizliği gidermez ya da zamanında ortadan kaldırmaz ise,

6) § 3 (4-3) aykırı olarak zamanında eğitim veya destek sunmuyorsa,

7) § 5'e aykırı olarak bir yerli servis temsilcisi veya yerli bir alıcı belirlemez veya

8) § 5 (2-2) aksi olarak, cevap talep edilen bilgi taleplerine cevap verilmez ise,

(2) Bu maddenin 1. fıkrasının (7) ve (8)'de belirtilen davalarda, idari ceza olarak beş yüz bin avroya kadar para cezası ile geri kalan durumlarda ise birinci fıkradaki beş milyon avroya kadar olan para cezasıyla cezalandırılabilir. İdari Düzene Aykırılıklar Kanunu'nun 30. maddesinin 2. fıkrasının 3. bendi uygulanacaktır.

(3) Yurtdışında işlenmiş kabahatler de cezalandırılır.

(4) İdari Düzene Aykırılıklar Kanunu'nun 36. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendi kapsamındaki idari makam Federal Adalet Divanı'dır. Federal İçişleri Bakanlığı, Federal Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ve Federal Ulaştırma ve Dijital Altyapı Bakanlığı ile anlaşmaya varılan Federal Adalet ve Tüketiciyi Koruma Bakanlığı, idari makamlar tarafından kabahat davaları ve yaptırımların değerlendirilmesine ilişkin takdir yetkisinin kullanılmasında genel idari ilkeleri yayınlamlarlar.

(5) İdari makam kararını, kaldırılmamış veya bloke edilmemiş içeriklerin 1. maddenin 3. fıkrasındaki anlamı dahilinde yasalara aykırı olduğu gerçeğine dayandırmak için yargı kararı getirmek isterse, yasadışılık konusunda önceden bilgi vermelidir. Para cezasına karşı itiraz üzerine karar veren mahkeme sorumludur. Bir ön kararın talep edilmesi, sosyal ağın görüşüyle birlikte mahkemeye iletilmelidir. Başvuru bir duruşma yapılmaksızın kararlaştırılabilir. Karar, kesindir ve Yönetim/Makam kurulu için bağlayıcıdır." şeklinde hüküm altına alınmıştır.

5. Sosyal Ağ Sağlayıcısına Yapılacak Tebligat

Şikâyet, içeriğe ilişkin mahkeme veya diğer yargı süreçleri dahilinde sair belgelerin tebligatının yapılması amacıyla yetkili servis merkezi belirlenmesi ve gerçek bir kişinin sosyal ağ sağlayıcıları tarafından atanarak muhatap kişisi oluşturulmasına ilişkin düzenleme getirilmiştir.

Kanun'un 5. maddesine göre; "(1) Sosyal ağ sağlayıcıları, iç pazarda bir servis merkezi belirlemeli ve bu servis merkezi kolay anlaşılır ve doğrudan erişilebilir yollarla kendi platformlarında belirtilmelidir. Bu servis merkezine, Madde 4 kapsamında ya da yasadışı içeriğin yayılmasını engellemek için Alman mahkemelerinde görülen davalara ilişkin tebligatlar bu merkeze yapılabilir. Bu aynı zamanda, işlemleri başlatan belgelerin tebliğ edilmesi için de bu merkezi adresi esas alacaktır."

6. Sosyal Ağ Sağlayıcısının Kolluk veya Adli Makamlarca Talep Edilen Bilgiyi Vermemesi

Kanunun 5. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen bu husus:

“(2) Yurtiçi kolluk kuvvetleri tarafından bilgi talep edilmesi durumunda, yetkiye sahip yurtiçi ikameti olan bir kişi gösterilmelidir. Alıcı, tebligatı aldıktan 48 saat içerisinde bilgi taleplerine cevap vermekle yükümlüdür. Bilgi talebinin, talebin kapsamlı bir içeriği ile cevaplandırılmaması halinde, cevapta bu gerekçelendirilmelidir.” şeklinde hüküm altına alınmıştır.

Kanun maddesinde de görüldüğü üzere, kolluk kuvvetlerinden bilgi talep edildiğinde kısa bir süre içerisinde sosyal ağ sağlayıcıları bilgileri iletmekle görevlidirler. Kolluk kuvvetlerine bilgi verilmemesi neticesi de Kanunun 4. maddesinin 1. fıkrasının 7 ile 8. bendinde yaptırıma tabi tutularak kanun kapsamında en ağır idari para cezası öngörülmüştür.

7. Geçiş Hükümleri

Kanun’un 6. maddesinde geçiş hükümleri düzenlenerek kanunun uygulanma süreci açıklığa kavuşturulmuştur. İlk fıkrada *“Madde 2 uyarınca rapor, ilk defa 2018 yılının ilk yarısı için beklenecektir”* hükmü düzenlenmiştir. Kanun geçiş hükümleri ile rapor tarihinin ilk olarak ne zaman verileceğini, Kanunun 3. maddesinde düzenlediği şikâyet prosedürüne ilişkin çalışmalar, yasanın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2018 tarihi başlangıç alınarak 3 ay içerisinde yerine getirilmelidir.

2. fıkrasında ise *“Madde 3’deki prosedürler, işbu Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde yerine getirilmelidir. Bir sosyal ağ sağlayıcısı daha sonraki bir tarihte § 1’in gerekliliklerini yerine getiriyorsa, § 3’deki prosedürler o tarihten üç ay sonra sunulmalıdır.”* düzenlemesi getirilerek; Kanunun 1. maddesinde belirtilen ve bu kanun kapsamında tanınan sosyal ağlara ilişkin özellikleri daha sonradan kazanan hizmet sağlayıcıları, kanunun aradığı nitelikleri sağladıkları tarihten başlayarak 3 ay içerisinde şikâyete ilişkin prosedürleri yerine getirdiklerini gösteren düzenlemelerini sunmalıdırlar.

Sonuç

Almanya’da 1 Eylül 2017’de kabul edilen ve 1 Ocak 2018 itibarıyla yürürlüğe giren, yukarda detaylı bir şekilde incelenen kanunun maddeleri sonucunda; özellikle nefret suçuna ilişkin ihlallerin gün geçtikçe artması neticesinde toplumun ihtiyaçlarına yönelik bir mevzuatın getirilmeye çalışıldığı kabul edilebilir. Bununla birlikte kanun kapsamında yasa dışı içerik olarak tanımlarken ölçüt olarak Alman Ceza Kanunu’nun sınırlı sayıdaki bazı hükümlerine göre suç olarak kabul edilen durumlara ilişkin olarak değerlendirme yapılması yeterlilik konusunda bazı şüpheleri de içinde barındırmaktadır. Zira, yasa dışı içerikleri

sadece Kanunun 1. maddesinin 3. fıkrasında belirtilen Alman Ceza Kanunu'nun belirli hükümleri bakımından değerlendirilmeye alınması eksik kalan kısımlar için koruma mekanizması sağlamamıştır. Yasa dışı içerik kavramı bakımından daha geniş ancak yoruma ihtiyaç duyulmayan düzenlemelerin yapılması isabetli olacaktır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki; temel hak ve özgürlüklere ilişkin hak ihlallerinin engellenmesi konusunda devlete ve sosyal ağ sağlayıcılarına büyük görevler yüklenmiştir. Bu doğrultuda gerekli ama yeterli olmayan bir mevzuat oluşturulmuştur. Türkiye'nin ise sosyal ağlara ilişkin olarak oluşturabilecek bir yasal düzenlemede referans alabileceği bir metindir. Elbette ki ülkelerin sosyo-kültürel ve siyasi yaklaşımları birebir örtüşmediği için ülke şartları göz önüne alınarak bir mevzuatın olması isabetli olacaktır.

Kaynakça

- Bertram** Günter, Der Rechtsstaat und seine Volksverhetzungs-Novelle, NJW 2005, 1476 - 1478.
- Fischer** Thomas, Kommentar, Strafgesetzbuch und Nebengesetze, 65. Aufl., C.H. Beck Verlag, München 2018.
- Fischer** Thomas, Die Eignung, den öffentlichen Frieden zu stören – Zur Beseitigung eines “restriktiven” Phantoms, NStZ 1988, 159 – 165.
- Giehning** Heinz, Pazifistische radikale Kritik als Volksverhetzung?, StV 1985, 30 – 36.
- Guggenberger** Nikolas, Das Netzwerkdurchsetzungsgesetz in der Anwendung, NJW 2017, 2577 – 2582.
- Heghmanns** Michael, BGH, Anmerkung zum Urteil des BGH vom 12. 12. 2000 - 1 StR 184/00, JA 2001, 276 – 280.
- Hilgendorf** Eric, Computer- und Internetstrafrecht, 2. Aufl., Springer Verlag, Berlin/Heidelberg 2012.
- Hilgendorf** Eric, Überlegungen zur strafrechtlichen Interpretation des Ubiquitätsprinzips im Zeitalter des Internet, NJW 1997, 1873 – 1878.
- Hörnle** Tatjana, Münchener Kommentar, StGB, 3. Aufl., München 2017.
- Hörnle** Tatjana, Grob anstößiges Verhalten, Vittorio Klostermann Verlag, Frankfurt am Main 2006.
- Hörnle** Tatjana, Anm. Zu BGH, Urteil vom 12. 12. 2000 - 1 StR 184/00, NStZ 2001, 309 – 311.
- Jahn** Matthias, Strafprozessrecht als geronnenes Verfassungsrecht - Hauptprobleme und Streitfragen des § STPO § 136a StPO, JuS 2005, 1057 – 1062.
- Jeßberger** Florian, Anm. Zu BGH, Urteil vom 12. 12. 2000 - 1 StR 184/00, JR 2001, 432 – 435.
- Koch** Arnd, Zur Strafbarkeit der „Auschwitzlüge“ im Internet - BGHSt 46, 212, JuS 2002, 123 – 127.
- Koreng** Ansgar, Entwurf eines Netzwerkdurchsetzungsgesetzes: Neue Wege im Kampf gegen „Hate Speech“? GRUR-Prax 2017, 203 – 206.
- Kudlich** Hans, Prüfe dein Wissen BT I, 3. Aufl., C.H. Beck Verlag, München 2013.
- Kudlich** Hans, Ceza Hukuku Perspektifinden Hareketle “Polemik” Olgusu, Çev: İlker Tepe, Hukuk Köprüsü, S: 5, 2013, S: 41 – 48.
- Kudlich** Hans, Ehrschutz vs. Meinungsfreiheit – Schwierigkeiten der strafrechtlichen Rechtsanwendung im Einzelfall, Erwägen – Wissen – Ethik, 2008.
- Lackner** Karl/**Kühl** Kristian, Strafgesetzbuch, Kommentar, 28. Aufl., C. H. Beck Verlag, München 2014.
- Lagodny** Otto Anm. Zu BGH, Urteil vom 12. 12. 2000 - 1 StR 184/00, JZ 2001, 1198 – 1200.
- Lenckner** Theodor/**Bosch** Nikolaus, Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch, 29. Aufl., C. H. Beck Verlag, München 2014.

- Liesching** Marc, Was sind »rechtswidrige Inhalte« im Sinne des Netzwerkdurchsetzungsgesetzes?, ZUM 2017, 809 – 815.
- Nolte** Hate-Speech, Fake-News, das »Netzwerkdurchsetzungsgesetz« und Vielfaltsicherung durch Suchmaschinen, ZUM 2017, 552 – 565.
- Oğlacioğlu** Mustafa Temmuz/**Schuhr** Jan, Verbotene Sprache, in: Felder/Vogel (Hrsg.), Handbuch Sprache im Recht, 2017, 527 – 546.
- Oğlacioğlu** Mustafa Temmuz/**Rückert**, Christian, Anklage ohne Grund – Ehrschutz contra Kunstfreiheit am Beispiel des sogenannten Gangsta-Rap, ZUM 2015, 876 – 883.
- Ostendorf** Heribert, Strafgesetzbuch, Nomos Kommentar, 5. Aufl., Nomos Verlag, Baden-Baden 2017.
- Otto** Harro, Strafrechtlicher Ehrenschatz und Kunstfreiheit der Literatur, NJW 1986, 1206 - 1211.
- Poscher** Ralf, Neue Rechtsgrundlagen gegen rechtsextremistische Versammlungen – Zu den verfassungsrechtlichen Grenzen der Entpolitisierung der Versammlungsfreiheit, NJW 2005, 1316 - 1319
- Rackow** Peter, Beck'scher Online Kommentar, Strafgesetzbuch, 37. Edition.
- Regge** Philipp/**Pegel**, Christian, Münchener Kommentar, StGB, 3. Aufl., C.H. Beck Verlag, München 2017.
- Reiter** Heinrich, Die Selbstverwaltung in der Sozialversicherung, in: FS Zeidler, 1987 Bd. 1, S. 597 – 618.
- Römer** Nicole, Verbreitungs- und Äußerungsdelikte im Internet, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2000.
- Rudolphi** Hans-Joachim, Notwendigkeit und Grenzen einer Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes im Kampf gegen den Terrorismus, ZRP 1979, 214 – 221.
- Lohse** Eva, Satzger/Schluckebier/Widmaier, Strafgesetzbuch, Kommentar, 3. Aufl., Carl Heymanns Verlag, Köln 2017.
- Schäfer** Jürgen Münchner Kommentar StGB, 3. Aufl. C.H. Beck Verlag, München 2017.
- Schnepper** Markus, Robert K. Mertons Theorie der self-fulfilling prophecy, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2004.
- Sieber** Ulrich, Die Bekämpfung von Hass im Internet – Technische, rechtliche und strategische Grundlagen für ein Präventionskonzept, ZRP 2001, 97 – 103.
- Sieber** Ulrich, Internationales Strafrecht im Internet – Das Territorialitätsprinzip der §§ 3, 9 StGB im globalen Cyberspace NJW 1999, 2065 – 2073.
- Sinn** Arndt, in Satzger/Schluckebier/Widmaier, Kommentar, Strafgesetzbuch, 3. Aufl., Heymanns Verlag, Köln 2017,
- Sirsch** Jürgen, in: Meibauer, Jörg (Hrsg.), Hassrede, 2016, S. 167 – 188.
- Stübinger** Stübinger, Strafgesetzbuch, Nomos Kommentar, 5. Aufl., Nomos Verlag, Baden-Baden 2017.

- Sternberg-Lieben** Detlev, Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch, Kommentar, 29. Aufl., C.H. Beck Verlag, München 2014.
- Würtenberger** Thomas, Karikatur und Satire aus strafrechtlicher Sicht, NJW 1982, 610 – 616.
- Valerius** Brian, Das globale Unrechtsbewusstsein – Oder: zum Gewissen im Internet, NStZ 2003, 341 – 346.
- Zaczyk** Rainer, Nomos Kommentar, Strafgesetzbuch, 5. Aufl., Nomos Verlag, Baden-Baden 2017.